

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування
Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту
Кафедра суспільних дисциплін

07-03-434М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять та самостійної роботи
з навчальної дисципліни

«Історія Стародавнього Сходу»

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня за освітньо-професійною програмою
014.03 Середня освіта (Історія)
предметної спеціальності «Історія»
денної форми навчання

Рекомендовано
науково-методичною радою
з якості ННІЕМ
Протокол № 10
від 29 лютого 2024 р.

Рівне – 2024

Методичні вказівки до семінарських занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Історія Стародавнього Сходу» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою 014.03 Середня освіта (Історія) предметної спеціальності «Історія» денної форми навчання. [Електронне видання] / Прищепя Б. А. – Рівне : НУВГП, 2024. – 26 с.

Укладач: Прищепя Б. А., д.і.н., професор кафедри суспільних дисциплін.

Відповідальний за випуск: Олексін Ю. П., д.п.н., професор, завідувач кафедри суспільних дисциплін.

Керівник групи забезпечення спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)»
Прищепя О. П., д.і.н.

© Б. А. Прищепя, 2024

© НУВГП, 2024

ЗМІСТ

1. Передмова.
2. Методичні поради для роботи над дисципліною.
3. Теми семінарських занять.
4. Плани семінарських занять.
5. Теми для самостійного вивчення.
6. Завдання до самостійної роботи.
7. Індивідуальні науково-дослідні завдання.
8. Питання до підсумкового контролю.
9. Рекомендована література.
10. Інформаційні ресурси.

1. Передмова

Навчальна дисципліна «Історія Стародавнього Сходу» є обов'язковим компонентом (ОК35) Освітньо-професійної програми «Середня освіта (Історія)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти і складовою частиною знань, необхідних для підготовки вчителів історії для загальної середньої школи. Цей освітній компонент закладає основи теоретичних знань та практичної діяльності здобувачів вищої освіти як дослідників давньої історії, а також розуміння багатогранності історичних процесів, які відбувалися в часи становлення ранніх цивілізацій.

Головною метою навчальної дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти цілісної уяви про основні етапи становлення, розвитку та трансформації цивілізацій Стародавнього Сходу, особливості їх політичного, соціально-економічного та культурного функціонування.

Окрім лекційних занять (14 год.) певна кількість годин (16 год.) відводиться семінарським заняттям як одній із базових форм навчально-виховного процесу, що сприяє активізації самостійної роботи студентів.

2. Методичні поради для роботи над навчальною дисципліною

Запропонована здобувачам вищої освіти 1 курсу предметної спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія) навчальна дисципліна охоплює найважливіші проблеми історії людства, пов'язані зі становлення ранніх цивілізацій.

Зокрема, зміст цього курсу охоплює проблематику і методи історичних досліджень, історію розвитку історії Стародавнього Сходу, внесок археології в розробку питань

становлення раних урбаністичних центрів, появи писемності, формування стратифікованого суспільства.

До кожної з тем вказані питання, рекомендована література, яку потрібно опрацювати. При підготовці до семінарських занять і в ході їх проведення слід глибоко осмислити основні положення сформульованих питань з тим, щоб у подальшій роботі з учнями в середній школі широко використовувати набуті знання з історії Стародавнього Сходу.

Підготовку до семінарських занять пропонується здійснювати наступним чином:

Після уважного ознайомитися з планами занять слід переглянути конспекти лекцій по конкретній тематиці і приступити до опрацювання рекомендованої навчально-методичної і наукової літератури. Для пошуку літератури варто користуватися вказаними Інтернетресурсами, а також електронними каталогами бібліотечних закладів.

Знайомлячись із рекомендованою літературою, слід виділяти і фіксувати основні думки і положення відповідно до плану семінару. Текст виступу на семінарському занятті складається у формі доповіді, реферату, поширеного плану чи то тез. Виступ здобувача повинен бути розрахований до 8 хвилин з одного питання, а доповнення – 3-4 хвилини. Бажано не зачитувати підготовлений текст свого виступу, а проговорювати його усно. Варто також бути готовим дати оцінку виступам своїх одногрупників. Такі підходи дозволять у подальшому вільно почувати себе у ролі лектора в шкільній аудиторії чи то в інших публічних місцях.

Високим рівнем підготовки здобувача вищої освіти до семінарських занять вважається такий, коли він готується до кожного заняття, бере активну участь у їхньому проведенні у різних формах (підготовка доповіді чи

реферату, особистий виступ чи доповнення). Аби відповідь здобувача була повноцінною, він повинен вміти:

- глибоко і всебічно розкрити суть питання;
- пов'язати його із сучасністю;
- об'єктивно аналізувати виступи своїх однокурсників;
- робити після кожного виступу короткі висновки і узагальнення.

Раціонально організована робота студентів по підготовці до практичних занять сприятиме міцному, систематичному, свідомому засвоєнню ними матеріалу з давньої історії Стародавнього Середземномор'я та Європи вцілому.

3. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Денна форма	
1.	Стародавній Єгипет.	2 год.	
2.	Месопотамія. Держави Шумеру і Аккаду, Вавилонське царство.	2 год.	
3.	Ассирійська імперія. Культура Месопотамії.	2 год.	
4.	Східне Середземномор'я, Мала Азія, Аравія.	2 год.	
5.	Стародавній Іран.	2 год.	
6.	Історія Стародавньої Індії.	2 год.	
7.	Духовне і культурне життя Стародавньої Індії.	2 год.	

8.	Стародавній Китай.	2 год.	
	Разом	16 год.	

4. Плани семінарських занять

Семінарське заняття № 1

Тема: Стародавній Єгипет.

Вид заняття: семінар-бесіда.

Методи: співбесіда; робота з навчальною літературою й історичними джерелами; самостійна робота.

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми.

План

1. Джерела з історії Стародавнього Єгипту.
2. Природні умови і їх вплив на господарську діяльність давнього населення Єгипту.
3. Віхи історії Стародавнього Єгипту:
 - 3.1. Становлення держави, Єгипет в часи Стародавнього царства;
 - 3.2. Середнє Царство;
 - 3.3. Нове і Пізнє Царства.
4. Соціально-економічний розвиток.
 - 4.1. Землеробство і тваринництво;
 - 4.2. Ремесла і промисли;
 - 4.3. Торгівля. Економічні зв'язки Єгипту з іншими країнами.
5. Культура Стародавнього Єгипту:

- 5.1. Писемність;
- 5.2. Наукові знання, календар;
- 5.3. Архітектура;
- 5.4. Мистецтво.
6. Релігія та міфологія Стародавнього Єгипту.

Узагальнення вивченого: діагностика знань в усній і тестовій формі.

Рекомендована література:

3, 5, 6, 18, 20

Завдання здобувачам вищої освіти для підготовки заняття: Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 2

Тема: Месопотамія. Держави Шумеру і Аккаду, Вавилонське царство.

Вид заняття: семінар-практикум.

Методи: практичні завдання; самостійна робота.

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми.

План

1. Джерела з історії Шумеру, Вавилону та Ассирії.

2. Природні умови і їх вплив на господарську діяльність давнього населення Месопотамії.
3. Держави Шумеру й Аккаду.
4. Вавилонське царство у II тис. до н.е.
5. Соціально-економічний розвиток:
 - 5.1. Землеробство і тваринництво;
 - 5.2. Розвиток міст. Ремесла і промисли;
 - 5.3. Торгівля. Економічні зв'язки Месопотамії з іншими країнами.

Узагальнення вивченого: діагностика знань в усній і тестовій формі.

Рекомендована література:

2, 3, 6, 8, 15, 18, 20, 21

Завдання здобувачам вищої освіти для підготовки заняття: Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 3

Тема: Ассирійська імперія. Культура Месопотамії.

Вид заняття: семінар-дискусія.

Методи: співбесіда; робота з науковою літературою; самостійна робота.

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми.

План

1. Ассирія від народження до вершин могутності.
2. Загибель Ассирійської імперії. Нововавилонське царство.
3. Культура Месопотамії:
 - 3.1. Писемність;
 - 3.2. Наукові знання, календар;
 - 3.3. Архітектура;
 - 3.4. Мистецтво.
4. Релігія та міфологія Месопотамії.

Узагальнення вивченого: діагностика знань у формі колоквиуму.

Рекомендована література:

1, 3, 6, 8, 12, 15, 16, 18, 19, 20

Завдання здобувачам вищої освіти для підготовки заняття: Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 4

Тема: Східне Середземномор'я, Мала Азія, Аравія.

Вид заняття: семінар-бесіда.

Методи: співбесіда, робота з навчально-методичною літературою; самостійна робота.

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми.

План

1. Вступ до семітології:
 - 1.1. Природно-географічні умови Східного Середземномор'я;
 - 1.2. Історія досліджень Східного Середземномор'я, Біблійна археологія;
 - 1.3. Етнічні процеси на території Східного Середземномор'я.
2. Стародавні Фінікія та Сирія у I тис. до н.е.
3. Палестина в I тис. до н.е.
4. Мала Азія.
5. Культура Східного Середземномор'я в давнину.

Узагальнення вивченого: діагностика знань в усній і тестовій формі.

Рекомендована література:

1, 3, 5, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18

Завдання здобувачам вищої освіти для підготовки заняття: Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 5

Тема: Стародавній Іран.

Вид заняття: семінар-практикум.

Методи: бесіда, робота з науковою літературою; самостійна робота.

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми.

План

1. Стан джерельної бази, археологічне вивчення території Ірану.
2. Природнокліматичні умови.
3. Стародавній Елам.
4. Держава Ахеменідів:
 - 4.1. Мідійське царство у VIII–VI ст. до н.е.;
 - 4.2. Поява і посилення держави Ахеменідів;
 - 4.3. Царювання Дарія I;
 - 4.4. Держава Ахеменідів у V–IV ст. до н.е. та її загибель.
5. Культура Стародавнього Ірану.

Узагальнення вивченого: діагностика знань у формі тестових завдань.

Рекомендована література:

2, 3, 5, 7, 18, 20

Завдання здобувачам вищої освіти для підготовки заняття: Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 6

Тема: Історія Стародавньої Індії.

Вид заняття: семінар-дискусія.

Методи: аналіз історій і ситуацій; дебати; мозковий штурм.

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми.

План

1. Вступ до індології:
 - 1.1. Стан джерельної бази, археологічні дослідження країни;
 - 1.2. Хронологія та періодизація староіндійської історії;
 - 1.3. Природно-кліматичні умови стародавньої Індії;
2. Віхи політичної історії:
 - 2.1. Індська (Харапська) цивілізація;
 - 2.2. Заселення Північної Індії «аріями», поява цивілізації в долині Гангу;
 - 2.3. Індійський похід Александра Македонського;
 - 2.4. Імперія Маур'їв;
 - 2.5. Імперія Гуптів.
3. Соціально-економічне життя:
 - 3.1. Особливості економічного розвитку;
 - 3.2. Варни та касты;
 - 3.3. Форми власності і залежності;
 - 3.4. Система общин, сім'я.

Узагальнення вивченого: діагностика знань у формі тестових завдань.

Рекомендована література:

3, 4, 5, 7, 20

Завдання здобувачам вищої освіти для підготовки заняття: Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 7

Тема: Духовне і культурне життя Стародавньої Індії.

Вид заняття: семінар-практикум.

Методи: робота з історичними джерелами; самостійна робота.

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми.

План

1. Релігії:

1.1. Релігія Вед, реформаційні віровчення середини I тис. до н.е.;

1.2. Джайнізм,

1.3. Буддизм;

1.4. Індуїзм.

2. Культура:

2.1. Мова, писемність, освіта;

2.2. Наукові знання;

2.3. Література;

2.4. Архітектура та мистецтво.

Узагальнення вивченого: діагностика знань у формі тестового контролю.

Рекомендована література:

3, 4, 5, 7, 10, 20

Завдання здобувачам вищої освіти для підготовки заняття: Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття.

Семінарське заняття № 8

Тема: Стародавній Китай.

Вид заняття: семінар-бесіда.

Методи: співбесіда; діагностика знань, самостійна робота.

Мотивація навчання: особистісне і професійне самовдосконалення.

Актуалізація опорних знань: контрольні запитання до теми.

План

1. Вступ до Китаїстики:
 - 1.1. Писемні і археологічні джерела;
 - 1.2. Природні умови і їх вплив на розвиток суспільств Стародавнього Китаю;
 - 1.3. Хронологія та періодизація давньокитайської історії.
2. Найдавніші китайські держави:
 - 2.1. Перша китайська держава Шань-Інь;
 - 2.2. Держава Західне Чжоу;
 - 2.3. Держава Східне Чжоу;
 - 2.4. Реформи в царстві Цінь у IV ст. до н.е.
3. Суспільно-політичні вчення стародавнього Китаю:
 - 3.1. Конфуціанство;
 - 3.2. Легізм;
 - 3.3. Даосизм.

Рекомендована література:

3, 4, 5, 7, 20, 21

Завдання здобувачам вищої освіти для підготовки заняття: Опрацювати рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття.

5. Теми для самостійного вивчення

Самостійна робота здобувачів вищої освіти є основним видом засвоєння навчального матеріалу з курсу «Історія Стародавнього Сходу» у поза аудиторний час. Її метою є вироблення навичок і вміння працювати з літературою, віднаходити головні, стрижневі аспекти проблем, що потребують твердого засвоєння, набуття здатності визначати свою позицію щодо дискусійних ідей чи концепцій та аргументовано її обґрунтовувати.

Предметом самостійної роботи здобувачів є вивчення окремих тем навчальної дисципліни «Історія Стародавнього Сходу», написання рефератів і есе, підготовка реферативних матеріалів по важливих проблемах цієї навчальної дисципліни. Самостійна робота здобувачів передбачає також опрацювання письмових джерел, наукових праць з окремих проблем історії Стародавнього Сходу, роботу з історичними мапами та контурними картами.

Пропонується організувати самостійну роботу у такій послідовності:

- попереднє вивчення навчальної програми з дисципліни;
- ознайомлення з літературою по темі майбутньої лекції;
- слухання лекції, складання лекційного конспекту з подальшим його доопрацюванням;

- вивчення і аналіз рекомендованої літератури і виконання контрольних завдань;
- з'ясування питань, які виникли в процесі вивчення матеріалу, під час консультації у викладача.

Важливою формою самостійної роботи є підготовка **реферату** – короткого викладення основних положень тієї чи іншої наукової праці, чи то проблеми – переважно у письмовому вигляді. По суті це має бути самостійне дослідження запропонованої літератури. У тексті реферату виділяється вступ (із аргументацією актуальності теми), основна частина (із розбивкою на розділи) і висновки (тут має бути викладена власна оцінка проаналізованої літератури).

Обсяг тексту реферату – до 15 сторінок, віддрукованих на окремих аркушах паперу А-4 з відповідною нумерацією сторінок.

Рационально організована самостійна робота здобувачів вищої освіти сприятиме міцному, систематичному, свідомому засвоєнню ними матеріалу навчальної дисципліни «Історія Стародавнього Сходу».

Основні теми навчальної дисципліни «Історія Стародавнього Сходу», що потребують самостійного опрацювання:

1. Найцікавіші археологічні відкриття в долині Нілу в XIX – першій половині XX ст.
2. Релігія Стародавнього Єгипту
3. Внесок археологів і лінгвістів у вивчення писемності жителів Стародавньої Месопотамії.
4. Періодизація історії Стародавньої Месопотамії.
5. Поява і розвиток міст у Стародавній Месопотамії.
6. Релігія та міфологія Месопотамії.

7. Природно-географічні умови Східного Середземномор'я.
8. Біблійна археологія.
9. Держава Ахеменідів. Царювання Дарія I.
10. Індська (Харапська) цивілізація.
11. Варни та касты в Стародавній Індії.
12. Суспільно-політичні вчення стародавнього Китаю. Конфуціанство.

6. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	год. для денної форми навч.	
1	Законспектувати описи старожитностей Стародавнього Єгипту та Месопотамії з праці Геродота «Історія».	5	
2	Підготувати реферативне повідомлення про дослідження однієї з пам'яток Стародавнього Єгипту.	5	
3	Підготувати карту Стародавнього Єгипту з позначеними найважливішими містами.	4	
4	Підготувати текст виступу з порівняльним аналізом цивілізацій Стародавнього Єгипту і Стародавньої Месопотамії.	6	
5	Письмово оформити розвідку про внесок Л. Вуллі в археологічні дослідження Месопотамії.	5	
6	Підготувати реферативне повідомлення про повсякденне життя жителів Шумеру.	5	
7	Законспектувати перелік вчених, які вивчали історію цивілізацій Стародавнього Сходу в XIX – першій половині XX ст.	4	

8	Підготувати письмове повідомлення про Стародавню Фінікію в I тис. до н.е.	6	
9	Підготувати реферативне повідомлення про культуру Стародавнього Ірану.	5	
10	Підготувати текст виступу про природно-кліматичні умови стародавньої Індії.	5	
11	В письмовій формі виокремити основні проблемні питання по темі заселення Північної Індії «аріями», поява цивілізації в долині ріки Гангу.	6	
12	Нанести на контурну карту основні маршрути індійського походу Александра Македонського.	4	
	Разом	60	

7. Індивідуальні науково-дослідні завдання

Підготовка і захист реферату на одну із запропонованих тем для самостійного опрацювання

План

1. Вступ.
2. Основна частина:
 - 2.1. Історія досліджень проблеми;
 - 2.2. Аналіз джерел;
 - 2.3. Розробка проблеми вченими.

3. Висновки.
4. Список використаних джерел та літератури.

8. Питання для підсумкового контролю

1. Джерела з історії Стародавнього Єгипту.
2. Природні умови і їх вплив на господарську діяльність давнього населення Єгипту.
3. Становлення Єгипетської держави, в часи Стародавнього царства.
4. Історія Єгипту часів Середнього Царства.
5. Історія Єгипту часів Нового і Пізнього Царства.
6. Розвиток землеробства і тваринництва в Стародавньому Єгипті.
7. ремесла і промислів в Стародавньому Єгипті.
8. Розвиток торгівлі в Стародавньому Єгипті. Економічні зв'язки Єгипту з іншими країнами.
9. Писемність у Стародавньому Єгипті.
10. Наукові знання, календар у Стародавньому Єгипті.
11. Архітектура і мистецтво в Стародавньому Єгипті.
12. Релігія та міфологія Стародавнього Єгипту.
13. Джерела з історії Шумеру, Вавилону та Ассирії.
14. Природні умови і їх вплив на господарську діяльність давнього населення Месопотамії.
15. Держави Шумеру й Аккаду.
16. Вавилонське царство у II тис. до н.е.
17. Розвиток землеробства і тваринництва в Месопотамії.
18. Розвиток міст Месопотамії. Ремесла і промисли.
19. Розвиток торгівлі в Месопотамії. Економічні зв'язки Месопотамії з іншими країнами.
20. Історія Ассирії від народження до вершин могутності.
21. Загибель Ассирійської імперії. Нововавилонське царство.

22. Писемність Месопотамії.
23. Наукові знання, календар у Месопотамії.
24. Архітектура і мистецтво Месопотамії.
25. Релігія та міфологія Месопотамії.
26. Природно-географічні умови Східного Середземномор'я.
27. Історія досліджень Східного Середземномор'я, Біблійна археологія.
28. Етнічні процеси на території Східного Середземномор'я.
29. Стародавні Фінікія та Сирія у I тис. до н.е.
30. Палестина в I тис. до н.е.
31. Культура Східного Середземномор'я в давнину.
32. Стан джерельної бази для вивчення історії Стародавнього Ірану. Археологічне вивчення території Ірану.
33. Природнокліматичні умови Стародавнього Ірану.
34. Стародавній Елам.
35. Мідійське царство у VIII–VI ст. до н.е.
36. Поява і посилення держави Ахеменідів.
37. Держава Дарія I.
38. Держава Ахеменідів у V–IV ст. до н.е. та її загибель.
39. Культура Стародавнього Ірану.
40. Вступ до індології. Стан джерельної бази, археологічні дослідження країни.
41. Хронологія та періодизація староіндійської історії.
42. Природно-кліматичні умови Стародавньої Індії.
43. Індська (Харапська) цивілізація.
44. Заселення Північної Індії «аріями», поява цивілізації в долині Гангу.
45. Індійський похід Александра Македонського.
46. Імперія Маур'їв.
47. Імперія Гуптів.

48. Особливості економічного розвитку Стародавньої Індії.
49. Варни та касты Стародавньої Індії.
50. Система общин, сім'я у Стародавній Індії.
51. Релігії у Стародавній Індії: Релігія Вед Джайнізм, буддизм Індуїзм.
52. Мова, писемність, освіта Стародавній Індії.
53. Наукові знання у Стародавній Індії.
54. Писемні і археологічні джерела з історії Стародавнього Китаю.
55. Хронологія та періодизація давньокитайської історії.
56. Природні умови і їх вплив на розвиток суспільств Стародавнього Китаю.
57. Перша китайська держава Шань-Інь.
58. Держави Західне Чжоу і Східне Чжоу.
59. Реформи в царстві Цін у IV ст. до н.е.
60. Суспільно-політичні вчення стародавнього Китаю.

9. Рекомендована література

Основна:

1. Біблія. Київ : Українське Біблійне Товариство, 2021. 1172 с.
2. Геродот. Історії / Переклад А. О. Білецького. Київ, 1993. 576 с.
3. Крижанівський О. Історія Стародавнього Сходу : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2006. 592 с.
4. Редер Д. Г., Черкасова К. О. Історія стародавнього світу : навчальний посібник для пед. ін-тів; за ред. Ю. С. Крушкол. Київ : Вища школа, 1972. Ч. 1. 249 с.
5. Рижева Н. О., Горбенко К. В., Кузовков В. В. Історія Стародавнього Сходу : навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої освіти. Миколаїв, 2019. 247 с.
6. Ручицька О. А., Сергєєв І. П. Історія Стародавнього Сходу : навчально-методичний посібник. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2008. 108 с.
7. Хрестоматія з історії Стародавнього Світу. Стародавній Схід. Київ, 1953. 336 с.

Допоміжна:

8. Гроссман Ю., Лісовий І. Історія стародавнього світу: Практикум : навч. посібник для іст. фак. ун-тів. Львів : Вища шк. : Вид-во при Львів. ун-ті, 1985. 223 с.
9. Геллей Генрі. Біблійний довідник. Львів : Барви, 1985. 784 с.
10. Голоси стародавньої Індії: антологія давньоіндійської літератури / Пер. із санскриту, упоряд. П. Ріттер. Київ : Дніпро, 1982. 351 с.
11. Джонсон П. Історія євреїв. Київ : Альтернативи, 2000. 704 с.

12. Епос про Гільгамеша / пер. М. Москаленка. Всесвіт. Київ, 1976. № 7. С. 130–176.
13. Єврейська цивілізація. Оксфордський підручник з юдаїки / за ред. Мартіна Гудмена. У 2-х томах. Пер. з англ. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА; Дніпропетровськ: Центр «Ткума», 2012. Т. I. 560 с.
14. Єврейська цивілізація. Оксфордський підручник з юдаїки / за ред. Мартіна Гудмена. У 2-х томах. Пер. з англ. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА; Дніпропетровськ : Центр «Ткума», 2012. Т. II. 560 с.
15. Замаровський В. Спочатку був Шумер / Пер. зі словац. Київ, 1983. 207 с.
16. Косідовський З. Біблійні оповіді. Київ : Вид-во «Політвидав України». 1978. 397 с.
17. Кучинко М. Біблійно-церковна археологія : навчальний посібник. Луцьк : «Надстир'я» - «Ключі», 2014. 268 с.
18. Луговий О. М. Історія Стародавнього Сходу: навч.-метод. посіб. до нормативної дисципліни професійної підготовки для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 032 Історія та археологія. Частина I. Одеса : Одес. нац. ун-т імені І. І. Мечникова, 2020. 214 с.
19. На ріках Вавілонських. З найдавнішої літератури Шумеру, Вавілону, Палестини / Упорядник М. Н. Москаленко. Київ : Вид-во художньої літератури «Дніпро», 1991. 400 с.
20. Павленко Ю. В. Історія світової цивілізації. Київ, 2001. 360 с.
21. Past Worlds. Atlas of archaeology. London: Times Books, 1995.

10. Інформаційні ресурси

1. Наукова бібліотека НУВГП – м. Рівне, вул. Олекси Новака, 75. URL: <http://lib.nuwm.edu.ua/>
2. Обласна наукова бібліотека – м. Рівне, вул. Олександра Борисенка, 6. URL: <http://lib.rv.ua>
3. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbu.gov.ua/>.
4. Енциклопедія історія України. URL: <http://www.history.org.ua/?encyclor>
5. Інститут історії України НАН України. URL: <http://history.org.ua>
6. Бібліотека Інституту археології НАН України. URL: <http://www.vgosau.kiev.ua/biblioteka>
7. Локальна історія. Мультимедійна онлайн-платформа про минуле та сучасне України. URL: <https://localhistory.org.ua/>